

הרב עוז דוד בלומן
תרגום: הרב ג' יוסף פולק

"מי יראני את האורות בתוך חשכת מצרים"¹

הרב הלל צייטלין בשני מאמרי זיכרון והערכה לראי"ה קוק

מבוא

לפנינו תרגום לשני מאמרי זיכרון והערכה על הראי"ה קוק שכתב הרב הלל צייטלין.² מאמרים אלו מצטרפים לשני מאמריו הקודמים שהופיעו בעברית ואף הודפסו לאחר מכן מחדש. מיד לאחר פטירתו של הרב קוק, בשנת תרצ"ה (1935), פרסם הרב צייטלין את המאמר "בין שני הרים גדולים: לדמותו הרוחנית של רא"י קוק ז"ל" בשבועון הציוני "בדרך", ובו תאר את פגישותיו עם הרב קוק ועם הרב זוננפלד בנסיעתו לארץ בשנת תרפ"ה (1925) לרגל חנוכת האוניברסיטה העברית. פגישות אלו היו לנושא מרכזי במספר הרצאות שנשא הרב צייטלין לאחר מכן בוורשה,³

1. "מה שביקשתי ממקור החיים", תפילה הפותחת את ספרו של הרב צייטלין, ספרן של יחידים: עומק רו, זך מחשבה וכשרון הנהגה ומעשה לנשמות בודדות המצפות לישועת עולמים בשנים אלה של "עקבתא דמשיחא" (ורשה תרפ"ח), עמ' 5.
2. על הזיקות והיחסים שבין הרב צייטלין והרב קוק ראה: הרצי"ה קוק, "זכר למקדש הלל", בתוך: ספר צייטלין (הוצאת הספרים הארץ ישראלית, ירושלים תש"ה), עמ' 76-79; יונתן מאיר, "תשוקתן של נשמות אל השכינה": בירור מסכת הקשרים בין הראי"ה קוק להלל צייטלין ויוסף חיים ברנר", בתוך: יהודע עמיר (עורך), דרך הרוח: ספר היובל לפרופ' אליעזר שביד (האוניברסיטה העברית, ירושלים תשס"ה), עמ' 737-785; אור חדש: ירחון להנחלת תורת הראי"ה קוק (אור האורות, בת ים תשע"ב), גיליון 17, עמ' 62-66. כפי שמאיר עצמו מציין, הנושא ראוי עוד למחקר נוסף.
3. ראה, לדוגמה: אונזער עקספרעס, י"ד ניסן תרצ"א 1/4/1931, נוסח הזמנה להרצאה של הרב צייטלין ב"אולם אגודת הסוחרים הזעירים" בוורשה (בתרגום חופשי): "מדוע ספינת הגאולה לא מגיעה אל החוף? הרצאה מאת ה' הלל צייטלין [...] ה' צייטלין ישוחח על מספר עניינים: האם לציונים בני-ימינו הזכות לסמוך עצמם על ר' יהודה הלוי?; הצועדת תנועת ה'מזרחי' בדרכי אותם גאונים מקובלים ר' צבי קלישר ור' אליהו מגריידיץ?; אותו יהודי גדול ובלתי מוערך (ר' זאב יעבץ); בית שמאי ובית הלל בגאולה האחרונה (ר' זוננפלד ור' קוק); הפשרות הגדולות-מדי של 'בית הלל' בן-ימינו; המשמעות היתר נעלה ומיסטית של הצהרת בלפור, ומדוע ירדה אותה הצהרה לטמיון; מי המקומם ומי המהרס בארץ ישראל; איך ובמה תיבנה אחדות ישראל; שלש השיטות העיקריות בגאולה (ר' יהודה הלוי,

והמאמר עצמו שב והתפרסם בספרו של הרב צייטלין, 'ספרן של יחידים', שיצא בהוצאת מוסד הרב קוק בשנת תש"מ (1980).⁴ בכ"ט אלול תרצ"ח (1938) פרסם הרב צייטלין מעל דפי "הצופה" את המאמר "הקו היסודי בקבלה של הרב קוק". אף הוא שב והופיע ב"ספרן של יחידים".⁵

בין שני מאמרים אלו פרסם הרב צייטלין שני מאמרים נוספים, בידידי. האחד, "וואָס וואָלט איצט געזאָגט הרב קוק זצ"ל: אייניקע ווערטער צו זיין יאַרצייט [מה היה הרב קוק אומר כעת? דברים אחדים לרגל יום השנה שלו]", בעיתון היומי "דער מאמענט", בכ"ז אלול תרצ"ז (3/9/1937). השני, "א פאר ווערטער וועגען דעם גרויסען 'חסיד שבכהונה': צום 2-טען יארצייט פונ'ם ירושלמיער רב הראשי רא"ה זצ"ל קוק [מספר מילים אודות ה'חסיד שבכהונה' הגדול: ליום השנה השני⁶ של הרב הראשי לירושלים,⁷ ר' אברהם יצחק הכהן זצ"ל קוק]", גם הוא בעיתון "דער מאמענט", בי"ג אלול תרצ"ח (9/9/1938).

* * *

המאמר הראשון שלפנינו - "מה היה הרב קוק אומר כעת?" - התפרסם בכ"ז אלול תרצ"ז (3/9/1937). על מנת להבין את הרקע למאמר ואת הכותרת שנבחרה לו יש להתבונן בפרשה המרכזית שהסעירה באותה שנה את העולם היהודי - "תכנית החלוקה".⁸ בכ"ח תמוז תרצ"ז (7/7/1937) התפרסם דו"ח ועדת פיל שהמליץ על חלוקת הארץ לשלושה אזורים - מדינת יהודית עצמאית, מדינה ערבית עצמאית, ואזור בשליטה בריטית זמנית. ממשלת בריטניה הודיעה על כוונתה לאמץ אותו,

הרמב"ם ושיטת הקבלה); המיזוג של שלשת השיטות והדרך הראויה היחידה לגאולת ישראל".

4. ספרן של יחידים, מוסד הרב קוק, ירושלים תש"מ, עמ' 238-240
5. שם, עמ' 235-237
6. מדובר ככל הנראה בפליטת קולמוס. המאמר התפרסם בשנת תרצ"ח (1938), ואם כן זהו יום השנה השלישי.
7. בשנת תרע"ט (1919) מונה הרב קוק לרבה הראשי של ירושלים, ובשנת תרפ"א (1921) ייסד את הרבנות הראשית לישראל ועמד בראשה. עם זאת, נותר גם בתפקיד רבה הראשי של ירושלים, ושימוש רווח נעשה בשני הכינויים.
8. על תכנית החלוקה והסערה הגדולה שלאחריה, ראה: שמואל דותן, פולמוס החלוקה בתקופת המנדט (יד בן צבי, ירושלים תש"מ), בפרט עמ' 172-190; יצחק גולדשלג וישראל סדן, כל הארץ: קובץ בשאלת חלוקת הארץ, מוקדש לצירי הקונגרס הציוני הכ"ב (חוג שוללי החלוקה, ירושלים תש"ז); הרב ירוחם דן כהן, ואת ארצי חילקו: קובץ מאמרים ומסמכים (קול מבשר, ירושלים תשס"א).

וכעבור שבועיים הוא הובא לאישור הפרלמנט. כשלושה חודשים קודם לפרסום הרשמי של הדרו"ח כבר נפוצו שמועות אודותיו בעיתונות העברית, והחלו להופיע מאמרי דעה וכתובים בנוגע אליו. מחד, הייתה זו הפעם הראשונה בה הוצעה באופן מעשי מדינה ריבונית יהודית (ולא כנוסח המעומעם בהצהרת בלפור - "בית לאומי"), מאידך, מדינה זו צומצמה לכדי חמישית משטחה של ארץ ישראל המערבית, ולא כללה את ירושלים.

בט' בתמוז של אותה שנה, כשלושה שבועות קודם פרסום דרו"ח הוועדה, שלח הרב הראשי דאז, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, הזמנות לרבנים ואישי ציבור לאסיפה בביתו, שתתקיים יומיים לאחר מכן ותעסוק ב"סכנה הצפויה לעם ישראל כולו על ידי הצעות המכוונות לקיצוץ זכויותינו על ארץ ישראל". בט"ז בתמוז (25/6/1937) התפרסם בשבועון "נתיבה" של "הפועל המזרחי" ובמקומות נוספים, כרוז המתנגד באופן נחרץ לתכנית החלוקה, עליו חתמו בין היתר הרבנים הראשיים לישראל, הרב הרצוג והרב יעקב מאיר, הרמ"א עמיאל, הרב ב"צ מאיר חי עוזיאל, נציגי הוועד העולמי של "המזרחי" ו"הפועל המזרחי", לצד ראשי ערים ומועצות שונות.⁹ בחדוש אב החלו להתפרסם בעיתונות מאמרים תורניים האוסרים את ההסכמה לתכנית החלוקה מבחינה תורנית. בין הכותבים ניתן למצוא את הרב עמיאל והרב חרל"פ.¹⁰

9. "עם ישראל לא וויתר אף פעם ולא יותר גם כעת אף על ששל אחד מאדמת ארץ ישראל [...] אנו מכריזים בכל תוקף על זכותה הנצחית המלאה והשלמה של האומה על מולדתה בגבולותיה ההיסטוריים ואנו שוללים בהחלט כל ניסיון של הסכמה לחלוקת הארץ או הצעות אחרות הפוגעות בזכותנו זאת". וראה עוד: שולמית אליאש, "הרבנות הראשית ותכנית החלוקה של שנת 1937", בתוך: קתדרה, גיליון 21 (תשמ"ב), עמ' 155-170. את החתימות על הכרוז גייס דניאל סירקיס, מפעילי "המזרחי". בד' אב שוב כינס הרב הרצוג אספה, שכללה את הרב עוזיאל ומנהיגי "המזרחי" הרב ברלין והרב פישמן, בכדי לנסח מחאה מטעם הרבנות הראשית. ברם הנהלת הוועד הלאומי שללה את פרסום הכרוז. פרוטוקול אספות אלו נמצא בארכיון הרבנות הראשית.

10. הרב עמיאל, "חלוקת הארץ לפני ראות התורה", בתוך: הבוקר, ה' אלול תרצ"ז 12/8/1927; הרב י"מ חרל"פ, "חלוקת הארץ: ממכתב תשובה לאחד השואלים", בתוך: הצופה, י"א אלול תרצ"ז 18/8/1937. בספרון כל הארץ: קובץ בשאלת חלוקת הארץ, מוקדש לצירי הקונגרס הציוני הכ"ב (חוג שוללי החלוקה, ירושלים תש"ז) מצוין ששני מאמרים אלו ראו אור עוד קודם לכן, ב"ג אב תרצ"ז 21/7/1937. רבנים נוספים שהתנגדו נחרצות לתכנית החלוקה היו מזוהים עם הרב קוק ודרכו: הרב יהושע קניאל (שהיה תלמידו), הרב ברוך מרקוס, הרב צבי מקובסקי, הרב יוסף צבי הלוי, הרב ראובן כ"ץ (אם כי סבר שאין בכך איסור תורני), ועוד. אמנם מאמריהם של אלה האחרונים לא פורסמו בקיץ תרע"ז (1937) אלא בשלב מאוחר יותר של הפולמוס, בחורף תרע"ח (1938), ולכן קשה להעריך באיזו מידה דבריו של הרב צייטלין במאמר זה נסובו עליהם. ראוי לציון לשונו החריפה של הרב חרל"פ: "ואין ספק כי אם יגיעו הדברים ויצטרכו חלילה לחתום על כתב חוזה בין לאומים, שמשמעו יהיה

הפולמוס אודות החלוקה הקיף את כל חלקי העם היהודי, ובצילו התקיימו באותו הקיץ הקונגרס הציוני העשרים, מושב מועצת הסוכנות וכינוסים מפלגתיים שונים. בכ' אב נפתחה הוועידה העולמית של המזרחי, ומיד לאחר נאום הפתיחה עלו לנאום הרב הרב יהודה ליב הכהן פישמן (מימון) והרב מאיר ברלין (בר-אילן) כנגד תכנית החלוקה מנקודת מבט תורנית ומוסרית. בוועידה הוקראה גם ברכה קצרה שהגיעה במברק מאת הרבנים הראשיים לארץ ישראל, בה נכתב: "ארץ ישראל כולה, לעם ישראל כולו, לפי תורת ישראל כולה".¹¹ בעיתון "הצופה" - שנוסד באותו שבוע - התפרסם בעמוד הראשון של הגיליון הראשון "גילוי דעת של 'המזרחי' ו'הפועל המזרחי' לשאלת החלוקה", ובו נקבע כי "הצעה זו היא מעשה בגידה בעם ישראל והיא בניגוד לדת ישראל".¹²

ברוח זו נאמו הרב פישמן והרב ברלין גם בקונגרס הציוני העשרים, תוך שהם מדגישים כי הסיעות "המזרחי" ו"הפועל המזרחי" מאוחדות בדעתן כנגד החלוקה, מטעמים דתיים. נלוותה לדברים גם תחושה של תיקון היסטורי לתמיכת "המזרחי" בתכנית אוגנדה.¹³ הרב ברלין קבע כי "המזרחי לא יוותר על שום חלק של ארץ ישראל, תחת לחץ תקיפים, ולא יוכל לשתוק בשעה שכורתים את ראשה של הארץ, וקורעים את ירושלים מעליה". לדבריו זו אינה שאלה של אומן במוסדות התנועה, אלא של האמונה המסורה בדינו ש"כל ארץ ישראל כולה יהודית היא".¹⁴ הרב ברלין, כנציג ה"מזרחי", היה גם חבר "הגוש הציוני המשותף למלחמה בחלוקה", שהופיעו בפני שר המושבות וחברי וועדת המנדטים.¹⁵

"אגודת ישראל" קיימה בחודש אלול של אותה שנה את "הכנסייה הגדולה" השלישית. לאחר סיום הכנסייה התפרסמה החלטת מועצת גדולי התורה, לפיה

ויתור איזה שהוא מכל זכותנו על ארץ ישראל, נוח יותר להחותמים לקצץ בהונות ידיהם [...]".

11. "הוועידה העולמית של ה'מזרחי'", בתוך: הצופה, כ"ט אב תרצ"ז 6/8/1937. ראה גם: "בוועידה העולמית של המזרחי", בתוך: נתיבה, ו' אלול תרצ"ז 13/8/1937; "הכרזת המזרחי והפועמ"ז", בתוך: הארץ, כ"ה אב תרצ"ז 2/8/1937. בנוגע לעמדת הרבנים הראשיים, בפרט הרב הרצוג, ראה גם את מאמרה של אליאש שהוזכר לעיל.

12. הצופה, כ"ו אב תרצ"ז 3/8/1937

13. ראה לדוגמה את אזכורה של אוגנדה בפתחת דבריו של הרב ברלין, הקונגרס הציוני העשרים והמועצה החמישית של הסוכנות היהודית: דין וחשבון סטינוגרפי (הסוכנות היהודית, ירושלים), עמ' 49. וראה את דבריו שם בהמשך: "הציונות אינה בעינינו תשובה ליהודים רעבים בלבד [...] יסודה של הציונות הוא כי ארץ ישראל היא שלנו ולא של הערבים".

14. "בקונגרס בציריך: הרב ברלין מכריז 'לא נסכים!'", בתוך: הצופה, ב' אלול תרצ"ז 9/8/1937

15. הבוקר, כ"ד אב תרצ"ז 1/8/1937

"גבולי ארצנו הקדושה תחומים על ידי מנחיל ארצות בתורתנו הקדושה והקבועים לדורות עולם. בלתי אפשרי משום כך שהעם היהודי מצדו יוותר מאיזו צורה שהיא על הגבולות האלה. כל ויתור שכזה אין לו שום ערך".¹⁶

ברם הרב צייטלין החזיק בתקיפות בעמדה הפוכה. כשבוע וחצי לפני מועד הכנסייה פנה במכתב גלוי אל ראשי "אגודת ישראל" מעל דפי "דער מאמענט", והפציר בהם לקבל את הצעת החלוקה. אלו היו נימוקיו:

"לכשנסתכל בעין פקוחה לכל מה שמתרחש בישראל בארבעים-חמישים השנים האחרונות, נראה עין בעין כי יד ההשגחה העליונה נוהגת בנו לאט לאט אבל בפסיעות בטוחות לאותו האור הגדול, שלו התנבאו כל נביאנו, קדושינו, מקובלינו וחסידינו. חבלי הגאולה קשים ומרים פי אלף ממה שחשבנו [...] ואם תאמרו למה מתלבשים אורות הגאולה דווקא בלבושים כאלה ולמה אין האורות הגנוזים מתגלים אלא לאט לאט? על זה יש לענות, שאין הדור ראוי לכך. אילו זכינו הייתה הגאולה באה במהירות. עכשיו שלא זכינו היא באה דרך עניות ודלות וצרות ורק קמעא קמעא.

מה שמתרחש עכשיו בעניין ארץ ישראל, הכרת הוועדה המלכותית האנגלית כי יש ליצור מדינה יהודית, צריך להיות בעיני כל אלה שהם באמת מצפים לישועה - כדרגה בדרך הגדולה של גאולת ישראל. ידעתי היטב: המדינה שהוקצתה ליהודים קטנה היא מאוד; גוזלים מאיתנו את המקומות שהם לנו קודש קודשים. ידעתי גם זאת, שהמדינה הקטנה לא תפתור אפילו חלק משאלת היהודים. אבל מסתכל אני ביסוד מדינה יהודית בארץ ישראל לא מתפיסת היום הנוכחי, אלא מתפיסת התקוות היהודיות הנצחיות והקדושות. בשום אופן אסור לנו להסתלק ממדינה זו מתוך אמונה תמימה שאם נסתלק ממנה עכשיו יביא לנו מי שהוא במתנה ארץ ישראל רבתי. דווקא לכשנקבל את המדינה, לכשנבנה אותה בכל מאמצי כוחותינו, דווקא לכשנראה אותה כמרכזנו בכל מלחמתנו כאן - דווקא בדרך זו נוכל להמשיך את מלחמתנו בין בעד ארץ ישראל רבתי, בין בעד הרמת

16. "החלטות מועצת גדולי התורה של אגודת ישראל", בתוך: קול ישראל, כ"ז אלול תרצ"ז 3/9/1937. בדיוני מועצת גדולי התורה השתתפו עשרות רבנים, ביניהם אדמו"ר פולין (גור), סוכטשוב, אלכסנדר, הרב אלחנן וסרמן, הרב זלמן סורוצקין, הרב אהרן קוטלר, הרב מנחם זמבה, הרב כהנמן, הרב י"צ דושינסקי, ועוד. על עמדתם בפועל של אדמו"ר פולין ורבנים נוספים, עיין: שולמית אליאש, "העמדה הרתית, ציונית ולא ציונית, לתכנית חלוקת ארץ ישראל, תרצ"ז-תרצ"ח (1937-1938)", בתוך: עיונים בתכנית החלוקה: 1937-1947 (המרכז למורשת בן גוריון, שדה בוקר תשמ"ד), עמ' 55-74.

קרן ישראל בארצות הגולה, בין בעד יעודי הגאולה הנעלים שכתורה, בנבואה, באגדה בקבלה וכו' [...]"¹⁷

מדובר בתפנית נוספת בדרכו של הרב צייטלין, שעד לשנה זו התייחס ליישוב היהודי בארץ ישראל בתמיכה מסוייגת.¹⁸ הרב צייטלין החל את דרכו הפובליציסטית בתמיכה בהצעת אוגנדה, ופרסם רשימות רבות ברוח זו בעיתון ה"הזמן" סביב הקונגרס הציוני השישי והשביעי. רעיון ההתיישבות בארץ ישראל נראה בעיניו כאוטופיה רומנטית, שלא יוכל לשמש מענה למליוני היהודים החיים במזרח אירופה תחת סכנת השמדה. לאחר דחיית ההצעה בקונגרס השביעי, פרש הרב צייטלין מהתנועה הציונית אל הטריטוריאליזם. מעייניו היו נתונים לפתרונות שיוכלו להיטיב עם מצבו הפיזי של העם. על אף שהיה נותר בלתי-מפלגתי, תמך מדי פעם ביוזמות שונות ברוח זו (בין היתר תמך גם במפלגה הפולקסיסטית של יהודי פולין ובארגונים חברתיים שונים).¹⁹

ברם במאמר זיכרון והערכה זה לרב קוק מתגלה הרב צייטלין כתומך נלהב של "תכנית החלוקה", ולמעלה מכך – רואה בתמיכה זו ביטוי של המשכיות לדרכו הייחודית של הרב קוק.²⁰ סגנונו הוא חריף, והוא מטיח במתנגדי התכנית שלא עמדו

17. "אפענער בריוו צו די פירער פון 'אגודת-ישראל' (מכתב גלוי אל ראשי 'אגודת ישראל')", בתוך: דער מאמענט, כ"ט אב תרצ"ז 6/8/1937. חלק הארי ממכתב זה, מתורגם עברית, פורסם גם כשלושה שבועות לאחר מכן בהצופה, כ' אלול תרצ"ז 27/8/1937, משם לקוח נוסח זה.

18. יחסו של הרב צייטלין לתנועה הציונית ידע עם השנים מעלות ומורדות, בפרט בכל הנוגע למתח שבין ראייתו את תקופתו כ"ימות המשיח" ובין האפשרות למשנת גאולה ציונית-דתית. גם נושא זה ראוי למחקר נפרד. ראה לדוגמה: ספרן של יחידים (מוסד הרב קוק, ירושלים תש"מ), עמ' 63-64 (מתוך הספרון דממה וקול: הגיונות, תוכחות, גלויי-נשמה וכסופי משיח, שיצא לאור בשנת תרצ"ו, 1936): "ואולם אחר אשר נגמרה מלחמת העולם, בהיווסד חבר הלאומים אשר אישר וקיים את ההצהרה בסאן-רמו, גבר בי החפץ על ראות הבינה הביקורתית, וכאשר קראו אז את ההלל בהרכה בתי כנסיות ובתי מדרשות, שרתי גם אני את שירת 'אתא בוקר' [=הגיע הבוקר, הגאולה] וגם נאמתי נאומים על 'אתחלתא דגאולה'. אבל לא ארכו ימי שמחתי אלה, כי במהרה ראיתי את טעותי"; וכן את דיוני הארוכים בספרון "וואָס איך האָב יעצט טו זאָגען דעם יודישען פּאָלק", שיצא לאור בשנת תר"ץ (1930).

19. על דרכו הפוליטית של הרב צייטלין, על תחנותיה השונות, ראה: שרגא בר סלע, בין סער לדממה (הקיבוץ המאוחד, תל אביב תשנ"ט), עמ' 103-120; 200-226; עשהאל אבלמן, הלל צייטלין וייצירתה של התרבות היהודית במזרח אירופה 1871-1919, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור (אוני' בר אילן, רמת גן תשס"ז).

20. הרב קוק עצמו גילה את דעתו מפעם לפעם בנוגע לעמדותיה ופעולותיה של ממשלת המנדט. ראה לדוגמה: דאר היום, ו' חשוון תרצ"א 28/10/1930, בו התפרסם כרוזו של הרב

על עומק כוונת דברי הרב קוק, ושלא קנו את תורותיו וחידיושיו בכל תמצית דמם ולשדם.²¹ אם נרצה, מדובר ביריית הפתיחה במאבק על מורשתו של הרב קוק, שנוסח זה - "מה היה הרב קוק אומר כעת?" - משמש בו עד היום.

* * *

המאמר השני שלפנינו - "מספר מילים אודות ה'חסיד שבכהונה' הגדול" - ראוי להצטרף לשורת מאמרי ההערכה וההספד שנאמרו לאחר פטירתו של הרב קוק; אם כי הנאה מיוחדת יש למקרא הערכתו הרבה של הרב צייטלין לגאונותו של הרב קוק בקבלה, פילוסופיה, שירה ומחקר - כמי שבעצמו ביקש כל חייו את העולמות העליונים הללו, ואת מיוזגם כאחד ביצירתו ובאישיותו.

מאמר זה גם נועד לגייס חותמים עבור "האגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק זצ"ל", ולא מן הנמנע שנכתב על רקע פנייה אישית מחברי האגודה.²² בהקשר זה אפשר גם

קוק כנגד "הספר הלכן של פאספילד". ברם נראה שגם את היחס בין דעתו השלילית של הרב קוק על פעולות אלו של ממשלת המנדט (לה היה שותף גם הרב צייטלין) ובין אפשרות החלוקה שהועלתה בשנת תרצ"ז (1937) - מניח הרב צייטלין לפתחה של השאלה: "מה היה הרב קוק אומר כעת?".

21. הרב צייטלין מתייחס בדבריו ל"יראים וחרדים", "חברי המזרחי" - וככל הנראה כוונתו לדוברים הראשיים בפולמוס זה: הרב פישמן (מימון) והרב ברלין (בר-אילן). יש לציין שהרב קוק או משנתו לא הוזכרו כנימוק מפורש במאמרי ההתנגדות לתכנית החלוקה, גם לא באלו של תלמידיו המובהקים - הרב חרל"פ והרב קניאל. אך יום השנה השני לפטירתו חל בסמוך או במהלכן של אותן אספות גדולות, ומוקירי זכרו ומספידיו הגדולים נמנו על מתנגדי החלוקה - וניתן היה לשער שזיקה מעין זו תיווצר במוקדם או במאוחר. ואכן, ב"הבוקר" מיום ג' אלול תרצ"ז (10/8/1937) התפרסמו דברים שנשא הרב עמיאל באזכרה באותה שנה, לפיהם מונחת כעת על הכף "הצלת נפש האומה כולה": "כי ארץ ישראל היא לא רק ארץ לישראל, אלא חלק מנשמת האומה, ואת הנשמה רוצים כעת לגזור לגזרים... ומי יודע אם לא היה נלחם [הרב קוק] גם עתה עד לנצחון להצלת נשמתה של האומה". ב"היסוד" נסקרו דבריו של הרב חרל"פ, לפיהם החסרון של הרב קוק מורגש בשנה זו ביתר שאת, "אשר אלו היה חי בקרבנו, היה פותר לנו את השאלה הגדולה אשר הועמדה לפנינו בכל חריפותה, ואין לנו מי שיורה לנו את הדרך בה נלך, והוא היה מוציא אותנו מן הסבך הגדול הזה". אם כי יש לסייג את הדברים ולומר שניסוחיהם של הרב עמיאל והרב חרל"פ הנוגעים לעמדה משוערת זו של הרב בנוגע לתכנית החלוקה הרבה פחות נחרצים מאלו שבמאמריהם התורניים.

22. ראה: הרב נריה גוטל, "פרוטוקול 'האגודה להוצאת כתבי הרב קוק': מסמך", בתוך: סיני, כרך קכו-קכז (תשס"א), עמ' שמ-שנג. אחת ממטרות האגודה, שנוסדה בתרצ"ו (1936),

למקם את המאמר הנוסף שהתפרסם באותה שנה, "הקו היסודי בקבלה של הרב קוק", שאף בו נדרש הרב צייטלין - בקצרה אמנם - לנושא עריכת הכתבים.

* * *

את התרגום התקין הרב ג' יוסף פולק, סופר ומתרגם, והנוסח עבר לאחר מכן עריכה והגהה. אותיות מפוזרות או מודגשות במקור לא סומנו. הרב צייטלין נהג, בשגרת לשונו, לאזכר רבנים באמצעות שמות המשפחה שלהם, ללא תואר רב (הדבר לא בא ללמד על יחס מסוים, שכן גם הרב קוק בכלל זה). על מנת שהדבר לא יצרום, נוסף תואר זה לכל שמות הרבנים.

מה היה הרב קוק אומר כעת?

דברים אחדים לרגל יום השנה שלו

כל אותם חברי "המזרחי" שפסקו בפשטות ובקלילות, שיצירתה של מדינה יהודית בארץ ישראל, במתכונתה כפי שהיא מתהווה על ידי הנציבות האנגלית, היא "נגד הדת היהודית" – בטוחים שגם אותו גאון וצדיק, שהם אשר הכירו בו כפוסק הבלתי מעורער בכל השאלות של תורה וציונות – ר' אברהם יצחק קוק זצ"ל – היה פוסק אף הוא כמותם. לעומתם אני סבור שהרב קוק זצ"ל היה דווקא שמח על הבשורה העכשווית של יצירת מדינה יהודית בארץ ישראל, לא פחות מאשר שש ושמח עם הצהרתו של בלפור – למרות שהבין היטב את כל מגרעותיה ואת התרגילים הדיפלומטיים המפותלים שכללה בתוכה.

לדידו, לרב קוק, עצם העובדה של ההכרה בזכות היהודית על ארץ ישראל – למרות כל המשמעויות השונות וההסתייגויות העלולות להתפרש מכך, וכפי שהן אכן מתפרשות, להוותינו – אינה אלא גילוי ההשגחה האלוקית, המודיעה ומכריזה קבל עם ועדה, לעולם ומלואו, שאורו של משיח עתיד לזרוח; ומבשרת שהנה ימים באים, קום תקום מלכות ישראל, ובאמצעותה – גם מלכות שמים. ואם הוא ראה את ההשגחה מודיעה ומכריזה על התכנית האלוקית של הגאולה בהצהרה פשוטה, כל-שכן שהיה רואה גילוי אלוקי מפעים בשאיפה העכשווית למימוש חלק מאותה הצהרה.

איני רואה בכל אותה ההתנגדות שקיימת כעת לכינונה של מדינה יהודית בארץ ישראל מצד אנשים המחזיקים עצמם כיראים וחרדים, חיזוק והתבצרות באמונה איתנה, אלא להיפך – קטנות אמונה. ואין כוונתי שהם אינם מאמינים, אלא שחסרה להם חיות באמונה – חסרה להם הרעננות שבה; חסרה להם השמחה שבה; חסרה להם ההתחדשות שבה; חסרה להם ממשותה האמיתית של האמונה. מאמינים הם יותר בחיצוניותה של המילה אמונה מאשר בפנימיותה ובמהותה, ואפילו את חיצוניותה של המילה הם מפרשים בהתאם להרגלים הישנים שלהם, להשגות הקטנות של הסביבה, וגם, לפעמים, להרגלי הנוחות שלהם...

אל יתמה מאן דהוא למקרא הדברים אשר אני מהין לומר – שגם אנשים שקנו להם שם של אדיקות חזקה ויראת שמים נדירה, גם הם מסוגלים לעתים להיתפס לקטנות-אמונה – שכן אנו מוצאים אפילו לגבי נח, שהתורה עצמה העידה עליו: "נח איש צדיק תמים היה בדורותיו", והמדרש מהין לומר: "אף נח מקטני אמנה היה, מאמין

ואינו מאמין...".¹ ובאחד המקומות נאמר ביחס לצדיקים מסוימים, על הפסוק: "מי בו ליום קטנות" - "מי גרם להם לצדיקים שיתבזבו שולחנם לעתיד לבוא? קטנות שהיתה בהם".²

כל אותם צדיקים ודאי האמינו, וכי שייך שצדיקים לא יאמינו? אבל האמונה שלהם הייתה בקטנות. היא אמנם הגביהה עוף, אך לא השיגה את אותה מעלה שהייתה יכולה להשיג לו הייתה תוססת ובעלת עצמה. והגם שאותם צדיקים ערכו לעצמם שולחן לעתיד לבוא על ידי צדקותם ומעשיהם הטובים - מאבד שולחן זה הרבה מקסמו, שכן הגבילוהו, הגבילוהו בקטנות...

ואם דברים אלו נאמרו ביחס לאנשים שתוארו בפירוש כצדיקים, מדוע לא נוכל לומר כן על אנשים, שעם כל אדיקותם החזקה עדיין לא השיגו את אותה מדרגה נעלה של "צדיק"?

מי שהכיר היטב את אותו גאון וצדיק רא"י קוק זצ"ל, מי שלמד ברצינות ובעיון את ספריו, ידע את שיחו והבינם אל נכון, ולצד זה יודע את הסיבה האמתית לאותה המחלוקת הגדולה שהם גרמו, בפרט ספריו "אורות" והדומים אליו - המחלוקת שהוכרזה מצד החרדים האמתיים והתקיפים (על כת הצבועים איני מדבר כלל) - יודע גם שהסיבה העיקרית לפרוץ אותה מחלוקת היא - אי יכולתם של החולקים עליו להגיע אל אותן השגות נעלות שהשיג הרב קוק. ולא רק כאותו רבי אחד שהכריז בשל כך "לא עמדו חבריו על סוף דעתו",³ אלא שלא הצליחו כלל להגיע לדעתו, ל"דעת ה" שהייתה בו, ברב קוק - לגדלות, לעמקות, לרוחב של אמונתו, ולצד זה אהבת המקום הגדולה ואהבת הבריות הגדולה שפיעמה בו.

אלו שחלקו עליו, על הרב קוק, היו עובדי ה' איתנים וישרים. אולם שתי דרכים יש בעבודת ה': יש עבודת ה' עם "מוחין דקטנות", ויש עבודת ה' עם "מוחין דגדלות". מי שכל ימיו היה עובד ה' עם "מוחין דקטנות" לא יוכל לעולם להשיג את מה שעובד ה' עם "מוחין דגדלות" משיג. וכשזה האחרון מהין להוציא מפיו את השגותיו בגלוי ולא בהסתר, ובמיוחד, כאשר הוא מעז להסיק מסקנות ולהביא את השגותיו לכלל מעשה - כי אז חייבים אותם העובדים את בוראם ב"מוחין דקטנות" לצאת במלחמה רבתי נגדו.

מספר דוגמאות שימחישו את דרך ה"מוחין דקטנות" מול דרך ה"מוחין דגדלות":

1. הנוסח מפירוש רש"י בראשית ז', ז; עיין בראשית רבה לב, ו.
2. סוטה מח, ב.
3. כוונתו לרא"מ מגור, ראה: אוסף מכתבים ודברים: מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א מגור (ורשא תרצ"ז), עמ' 68. על יחסו של הרב צייטלין לרא"מ ניתן ללמוד (בדרך רמז) מיומנו שפורסם בשנת תרע"ט (1919), ראה: "על גבול שני עולמות: מתוך ספר רשימות של חולם", בתוך: התקופה, כרך ד (תרע"ט), עמ' 514; שם, עמ' 516.

כידוע, היה הרב קוק בין אותם שביקשו כל מיני היתרים כדי שהישוב היהודי לא ילקה בשנת שמיטה. וכך אמר פעם הרב קוק לרב גדול אחד, מן המחמירים: "הנכם מחמירים תמיד, כי הנכם מפחדים ממלקות; אני איני מסתכל על זה, כאשר אני רואה שהישוב עלול, חס ושלום, להיחרב" ("הרב קוק", מאת הרב ש. רבינסון, ירושלים, תרצ"א).⁴

"פחד מפני מלקות" - הפחד התמידי מעונש - בעולם הזה או הבא - היא דרכה של "מוחין דקטנות". אך דרכה של 'מוחין דגדלות' היא - מילוי הציווי הנעלה ביותר של אהבת ה' ואהבת הבריות, ולקחת אחריות מלאה על כך בכל מה שעושים.

ופעם אחת, בתקופת-שמיטה מאוחרת, הנהיג הרב קוק באישורם של הגאונים הגדולים בני ליטא וכו', את שטר המכירה למתיישבים העובדים את שדותיהם בשנת השמיטה. אולם היו מתיישבים "חופשיים" שהתעלמו מכל העסק ועיבדו את שדותיהם. כן שמיטה לא שמיטה, מה להם ולכך? הם אינם זקוקים לשטרי מכירה...

מנסה הרב קוק להשפיע עליהם בכל האמצעים. וכל נסיונותיו נתקלו בקיר האטום ששמו "החשיכה החופשית"... ולבסוף - מושיב הרב קוק הרכב בית דין מיוחד, ומוסר בפניהם את תוצאות משאו-ומתנו עם אותם "חופשיים". בית הדין נסער מאוד, אך הרב קוק מהרהר לרגע, ואומר: "יש לי תקנה בשבילם. כיוון ש'הפקר בית דין הפקר', הריני מפקיר בזאת את כל קרקעותיהם, שוב זוכה אני בקרקעותיהם - מן ההפקר - ועתה, כאשר הקרקעות בידי, אני מוכר אותם ואת פירותיהם כפי תקנת הגאונים שקדמו לי..."

הרב בלומנפלד מביא מעשה זה משמו של הרב פישמן (באסופה התורנית "סיני"),⁵ ומוכיח בסברות רבות ואמיתיות שהרב קוק פעל במקרה זה "לפי עומק הלכה". אך

4. שבתי דון יחיא, שכתב תחת שם העט י"ש רבינסון, למד בשיבת "מרכז הרב" בראשית שנות השלושים ושימש עורך עיתון "הצופה" ולזמן קצר חבר כנסת מטעם המפד"ל. ספרו "הרב קוק" יצא בשנת תרצ"א בהוצאת אורים. ייתכן שהרב צייטלין ככוונה תחילה מצטט מתיאוריהם של דון יחיא, הרב מימון הרב בלומנפלד ושחראי, שכן כל אלו נמנו על מוקירי זכרו של הרב קוק מקרב "המזרחי" והביעו התנגדות לתכנית החלוקה. הרב צייטלין מוכיח להם כביכול מתוך כתיבה עצמם.

5. הרב ישראל מאיר בלומנפלד, "מעשה רב", בתוך: סיני, תרצ"ח, עמ' שזז-שלג. הנוסח כפי שהתפרסם במאמר המקורי: "[...] והנה פעם אחת הזמין לביתו מספר רבנים ובתוכם גם את הרב פישמן, כדי להתייעץ בנידון זה. פתאום, בתוך השיחה התלהב רבנו, וקרא ואמר: 'מוכרח אני לעשות את הצעד האחרון כדי להציל את הישוב מאיסור של פירות שביעית'. המוזמנים נבהלו וחשבו כי הרב רוצה להכריז שמתא על אלה הנקודות-של-הישוב העומדות בסרובן, אבל עוד טרם שהספיקו לעמוד על טיב כוונתו, והנה הוא המשיך את דבריו: 'בכח התורה ועל פי הדין דהפקר בית-דין הפקר - הנני מפקיר את פירותיהם ונכסיהם של אלו הנקודות המסרבות לעשות שטר מכירה והן הפקר לכל מי שירצה לזכות. הנני זוכה בהם,

לדידי, מעשה זה מלמד משהו אחר: בהינף יד הוא גרם לכל מיני "חופשיים" למיניהם שלא לעבור על חוט השערה של התקנה. בזכרי את מאמרו של רבן שמעון בן גמליאל (ב"ק ס"ט): "הלעיטהו לרשע וימות" - זוהי הדרך של "מוחין דקטנות". אך כאשר מביטים על כל אותם "חופשיים" כנשמות תועות, ומאמצים את כל הכוחות כדי להשיבם לדרך הישר - זוהי הדרך של "מוחין דגדלות".

ודווקא דרך זו של "מוחין דגדלות", דרכו של הרב קוק, כוללת את כל החשבונות הפוליטיים בתוך העניין הקדוש של גאולת ישראל, באמצעות כינונה של מלכות ישראל:

"אור התחיה הרוחנית ואורה התחיה המשיחית העליונה כלולים הם בהופעת האחדות של הנס והטבע, אשר יאוחדו על ידי משכילי טוהר, החוזים בבטחה ובגלוי את יד ה' אלוקי ישראל בכל חליפות העתים, ומכירים את התסיסות ההיסטוריות, כמו הטבעיות והעולמיות, מראש קדמות היצירה. לא נעזבה היא הטבעיות במהלכה, לא אלמנה היא ההיסטוריה הסבוכה במסבותיה, בתוכה חי גואל חזק, 'צור ישראל'"⁶

"לא עשתה הנבואה שום נס בלתי אם קשרה אותו במידת מה לאיזו טבעת טבעית, ולו אפילו אם היא קלושה וקטנה. רכוס מהודק דרוש שיהיה מהעולם העליון, מהופעת השליטה הנשמית, אל העולם של מטה המוגבל ומצומצם בטבעיותו. גם פה וגם שם מהלכים קבועים ומסודרים, בחכמה, בחופש, במלוא קדש, והכל הולך ואור"⁷

"הגאולה נמשכת היא והולכת. גאולת מצרים וגאולת העתיד השלמה, היא פעולה אחת שאינה פוסקת, פעולת היד החזקה והזרוע הנטויה, אשר החלה במצרים והיא פועלת בכל המסכות. משה ואלהיו גואלים הם לגאולה אחת. המתחיל והגומר, הפותח והחותם, יחד ממלאים הם את החטיבה. ורוח ישראל מקשיב את קול התנועות של פעולות הגאולה, ההולכות מכל המסכות עד גמר צמיחת קרן הישועה במלואה וטובה"⁸

(תרגום מתוך הליקוט שנעשה ע"י א.י. שחראי בספרו "ישראל בתפיסתו של הרב קוק")

בקרקעותיהם ובפירותיהם, והנני מוכר את הקרקע ואת האילנות שעל גביהם בהתאם לפסקי גדולי ישראל שקדמוני, ואז יעבדו בהיתר בשנת השמיטה'..."

6. התרגום על פי אלתר יעקב שחראי, ישראל בתפיסתו של הרב קוק (תנועת תורה ועבודה, תל אביב תרצ"ז), עמ' 40. במקור, בשינויים והשמטות קלות: אורות, עמ' כח.
7. שחראי, שם. במקור, בשינויים והשמטות קלות: אורות, שם.
8. שחראי, שם. במקור, בשינויים והשמטות קלות: אורות, עמ' מד.

כאשר אנו מתבוננים באמת בציטוטים אלו מתוך יצירתו של הרב קוק, ובציטוטים רבים כמותם, אנו מבינים מדוע הוא ראה בהצהרת בלפור כולה מושא אחד, טבעי, של גאולה אלוקית. ומדוע היה רואה אף בהתהוות זו של מדינה, קטנטונת בינתיים, את המשכה של הגאולה - למרות שככל הנראה מעשה הגאולה עדיין רחוק מאד...

מספר מילים אודות ה"חסיד שבכהונה" הגדול

ליום השנה השני של הרב הראשי לירושלים, רבי אברהם יצחק הכהן

זצ"ל קוק¹

יש אצל היהודים רבנים גאונים; יש אצל היהודים משוררים גדולים, כמו גם פילוסופים גדולים; וכן דרך-קבע מקובלים גדולים, צדיקים וחסידים. ועדיין, עומדים אנו נפעמים נוכח דמותו הרוחנית של אותו יהודי שחי בדורנו אנו, שהיה גם גאון עצום בנגלה, גם מקובל גדול, גם חסיד גדול, ובו בזמן גם פילוסוף גדול ומשורר גדול.

רבי אברהם יצחק הכהן זצ"ל קוק היה אותו יהודי פלאי, בהיותו "שלמותא דכולא" (מושלם בכל התחומים), "כרכא דכולא ביה" (העיר שבה הכל נמצא), "איש אשכולות", שליהודים לא היה כמותו מאז המהר"ל מפראג.

כשאומרים שהרב קוק היה גאון, אל-לנו לתאר לעצמנו דמות של "הרב הגאון" כפי שנוהג העולם לכנות, אלא עלינו לדעת שהוא היה אחד מגדולי הגאונים, מן הגאונים היחידים שבדור. ואם אין מדובר רק בחריפות ובקיאות, אלא גם בעמקות, ישירות של סברא ופסק הלכה למעשה - אפשר שגם ניתן להגדירו כ"יחיד שבדור".

וכשאומרים "מקובל", אל-לנו לתאר לעצמנו דמות של יהודי הלומד "עץ חיים" ו"פרי עץ חיים" ושאר כתבי האר"י, ויודע איך לצרף רמזים וליישבם בפסוקי המקרא - אלא מקובל שהשגות גבוהות לו בקבלה, בעל דרך משלו וראייה יחודית משלו.

כאשר אנו דנים בהשגותיו של הרב קוק בקבלה, עלינו לזכור את קושייתו של הרבי ר' בונם, כאשר סחו לפניו אודות מאן-דהוא שיש לו ידיעה גדולה בקבלה (שכידוע, עוסקת בעולמות העליונים) - "וכי אמנם היה שם?...". רב המפריד בין אותו אחד שיודע, למשל, שיש "לונדון", ואף מכיר את כל רחובותיה באמצעות קריאה בספרים, לבין אותו אחד שאכן היה שם.

גדלותו של הרב קוק בקבלה מתאפיינת בכך שהוא בעצמו ממש היה באותם אתרים עילאיים עליהם הוא כותב ב"חכמת הקודש" שלו (שהופיע לאחרונה בשני כרכים גדולים ע"י "האגודה להפצת ספרי הראי"ה קוק ז"ל"), וכן בשאר ספריו - הוא ראה

את כל האורות שהוא מגלה לנו, וחווה את כל העליות עליהן הוא כותב "כיד ה' הטובה עליו".

אין ברצוני להסיק מכך שהייתה לו ראייה מיוחדת כהאר"י הקדוש, כר' משה חיים לוצאטו, כה"אור החיים", כהבעל-שם-טוב, כהרב מלאדי, כרבי נחמן מברסלב וכדומה. אך הוא הגיע "בדרך השגה אצילית-שכלית" (כמעט שוות-ערך בדרגתה לרוח הקודש) להשגות נעלות במידה כזו, שהוא כבר לא השיג אותן רק בדרך של "השגת המציאות", כי אם בדרך של "השגת המהות" (כמו כמעט תמיד במקרים כאלו).

וכשאומרים "פילוסוף", אל-לנו לתאר לעצמנו את הרב קוק כאיזה "חוקר" רבני שמדפדף קצת ב"מורה נבוכים", ב"רלב"ג", ב"עקדה" וכדומה, וסבור שהוא כבר בקיא בפילוסופיה. עלינו להבין שמדובר במשהו אחר. הרב קוק השתלם באופן יסודי, רציני, מקיף ועמוק בכל ספרי החקירה היהודיים, הישנים והחדשים, ובכל מגמות הפילוסופיה - העתיקה, הישנה, הישנה-למחצה, החדשה והחדשה-ממש, ומכולם יחדיו פילס לעצמו את דרכו הייחודית בפילוסופיה, הכרוכה יחד בדרכו הייחודית בקבלה.

וכשאומרים "חסיד", שוב אין זה מן הראוי לתארו כאחד מן המוני החסידים שאנו רואים סביבנו בתדירות, כי אם חסיד ממש, במהותו, ככוונתם של קדמוננו בדברם אודות "חסידים הראשונים", או בנקטם לשון "מעשה בחסיד אחד", או במשמעות דברי ה'תיקוני זוהר': "איזהו חסיד? המתחסד עם קונו, דעביד ליה קן בליבו למעבד רעותיה תדיר".

וכשאומרים "משורר", אל-לנו לתאר לעצמנו את הדמות השגרתית, פחות או יותר, של כותבי השירים הנפוצים, אלא אדם שכל חייו היו שירה אחת, ממקורה העליון ביותר. כל שכתב (אפילו כאשר כתב דברי פרוזה) היה מלא לפניי-ולפנים בשירה הייחודית העצמית שלו.

מי שאינו מכיר את מהותו הרוחנית האמיתית של הרב קוק, ולא התוודע לאותם מעייני-שירה אלוקיים בהם ניחן, ולא הבין מאין נבעה שירתו התמידית - עלול לעתים לדמות לעצמו שמדובר במליצות ומשחקי מילים. אך אותו שיש לו השגה במהותו של הרב קוק, וכל שכן המכיר בעצמו את אותם מקורות קדושים של נבואה, אגדה, קבלה וחסידות מה שאב הרב קוק את הגיגיו - הוא שומע בדיבוריו של הרב קוק שירה נעלה. מהותו השלמה של הרב קוק הייתה כזו, שאף פעם (אבל באמת אף פעם!) לא חדלה מלשורר.

אין לי את היכולת להציג במאמר שנדפס בעיתון יומי את עמקותו התורנית של הרב קוק, את רום-מעלתו באגדה, את ידיעותיו והשגותיו בפילוסופיה, דיוקיו בקבלה, קדושת החיים שלו ונתיב החסידות שלו. אף על פי כן לא אוכל להתאפק מלהביא

כאן דוגמה משירת-חיי, השופכת לנו אור, בדרך אגב, גם על השגותיו בקבלה ודרכו בחסידות.

אך טרם אהל להביא את אשר הזכרתי, בתרגומי שלי לשפת היידיש, אבקש מהקורא מעט הכנה נפשית - לכל ינחת כאן הישר מאיזו ידיעה עיתונאית מרעושה, אלא יעצור קמעה ויעטה ארשת רצינית יותר. שכן מה שהרב קוק מביא במאמרו זה הוא קודש, ולא רק קודש, אלא באמת - קודש קדשים. מאמר זה עוסק בענייניו של אליהו ובהופעתו במוצאי שבתות. וכך כותב אותו "חסיד שבכהונה" וה"מליץ יושר" האחרון עבור כל ישראל, ר' אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל:

"אליהו יושב בכל מוצאי שבת קודש תחת עץ החיים וכותב זכויותיהם של ישראל. על כן ראוי לכל מי שיש לו שייכות של תשוקה לרזי תורה, שהיא מדת גילוי אליהו, באיזה דרגא, אפילו אם היא רק בדרך דמיון, או הרגשה, או השגת השכל האנושי, וקל וחומר אם עלה בחסד עליון למדרגות יותר גבוהות, שבכל מוצאי שבת קודש יעשה גם הוא כמעשיו של אליהו, ויעסוק בזכויותיהם של ישראל. ויכיר בהכרה שכלית ובהשגה בהירה וברורה את קדושת ישראל, ויקרת מעלתו, וידבק עצמו בכללות עם קדוש, עם ד' וסגולת נחלתו, שאין קץ ותכלית להופעת אור קדשו של כל יחיד ויחיד שבהם, שגם הריקים שבישראל כל העולם משותת עליהם. ויש להתרעד ביראה קדושה, מקדושת הנשמה האלהית העליונה של כל נפש מישראל ולהיות מלא שוקקות וחמדת עולמים לקדושת רוממות קרן ישראל בכלל, ולהצלחתו של כל יחיד מישראל, בכל מעשי ידיו, בחומריות וברוחניות, ובכל טוב.

ומתוך מעמקי נשמתו ירנן ויקרא, אשריכם ישראל, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בד'. אהבתיך עמי ולאומי, אייתיך בכל לבי, ובכל נפשי, אחמדך בכל חום לבי, בכל אש עצמותי, אשתוקק לראות כבודך, יפיך, והדרך, עת תרומם ותנשא, עת תגדל ביפי צביוניך, ויצאו כל סגולותיך, והנפלאות הכמוסות בך, מן הכח אל הפועל, עת תנטע ותתאזרח בארץ צביוניך, בארץ פארך, ויגלו לצפון וליים, לקדם ולמערב, תפארת עוזך וגובה קרנך. וראו גוים צדקך וכל מלכים כבודך, וקורא לך שם חדש אשר פי ד' יקבנו, והיית עטרת תפארת ביד ד' וצניף מלוכה בכף אלהיך"²

* * *

2. הרב צייטלין תרגם פסקה זו ליידיש, מילה במילה, כולל הפסוקים. הועתק כאן הנוסח המקורי. הבחירה בפסקה זו דווקא, מבין שלל הפסקאות שהיו בשלב זה תחת ידו של הרב צייטלין, היא מיוחדת וצריכה לימוד.

ה"אגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק זצ"ל", ההדירה לאחרונה מחדש ארבעה כרכים גדולים (בין 400 ל-500 עמודים בכל כרך), יפעתה של הוצאה זו - אין לשער ואין להגיד. ספרים רבניים לא יצאו עד כה באופן כזה: נייר נאה, דפוס כזה, סדר כזה, עיבוד מושלם שכזה, השלמות ומראי מקומות, הגהה מקיפה. שני כרכים מהם - בהלכה ("משפט כהן") ושני כרכים - בפנימיות התורה בכלל וקבלה בפרט.

עדיין אמורים לראות אור: "דעת כהן", ו"עזרת כהן", שאלות ותשובות - כ-25 גיליונות דפוס; "עת משפט" - שו"ת באורח חיים ובחושן משפט - 25 גיליונות דפוס; "טוב ראייה" - שני חלקים, חידושים - 50 גיליונות דפוס; "באר אליהו" על "ביאור הגר"א" - 35 גיליונות; חלקו השני של "באר אליהו" - 40 גיליונות; "עין איה" על "עין יעקב", שני חלקים - 50 גיליונות; "מוסר אביך" - 25 גיליונות; "עולת ראייה" על תפילות - 40 גיליונות; "אורות הקודש"; "אורות עולמים"; "אורות הראייה"; "מורה נבוכים החדש"; קובץ הראייה; "עקבי הצאן"; "אדר היקר"; "ראש מילין"; "אורות התשובה"; "אגרות ראייה"; וכדומה - עוד למעלה מ-200 גיליונות דפוס.³

אדם אחד יצר ספרות דתית שלמה. אך יש צורך בסכומי כסף כבירים כדי להוציא לאור את כל אותם ספרים, ומהיכן לוקחים אותם, כאשר, לדוגמה, במרכז תורני כפולין כמעט ואין חותמים ואין משלמים על מנת להביא לבתייהם אוצרות יקרים כאלה - בהלכה באגדה, בחכמת האמת, ביראת שמים, בסודות התורה ובחסידות מעמיקה וקדושה.

מחירם של כל אותם שלשים כרכים גדולים הוא 16 לירות, ולגרשם לקבל את כל הכרכים תינתן הנחה גדולה. נא פנו ל"אגודה להוצאת ספרי הראי"ה קוק ז"ל", ירושלים, ת.ד. 618. אפשר ישמשו מילים ספורות אלו תזכורת לאמידים ובעלי היכולת לגמול חסד עם נשמתו של הרב, החיה ופועמת בתוככי ספריו.

3. הנוסח לקוח מתוך "הפרוספקט להוצאת כתבי רבנו [...] מרן אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל", שהתפרסם בעיתונות החל מחודש אלול שנת תרצ"ו (1936) ובעמודים הפנימיים של הספרים שיצאו לאור בהוצאת האגודה.